

Soppelan historiikki

"Historiaa niin että hitaampia heikottaa" - Soppelan kylän historiaa

Soppela 1771 – 1944 – 2007: Peräpohjalainen porokylä – vanhan Pohjanmaan koillisessa päätepisteessä keskellä Lappia! Kirjoittajat Simo Jarhi ja Helena Kantola

Kemijärvenä virtaavan Kemijoen itärantamalla, vähän matkaa Lannanmaan ja Lapinmaan muinaisen rajakohdan Joutsensalmen eli Luuksinsalmen yläpuolella, sijaitsee keskisuuri kylä, joka on saanut nimensä siitä sokkeloisesta ja soppirikkaasta sisäkkäisten lahtien, poukamain ja saariryhmäin sommitelmasta, joka juuri tässä SOPPELAN kohdalla on muodostunut Kemijärven rantaviivaan, kun Kaisanlahti- ja Lantunki-nimiset sivulahtihaarat avautuvat pääjärvestä itään sisämaahan päin. Kemijärven ensimmäinen kirkko rakennettiin 1640-luvulla Ruotsin kuningatar Kristiinan aikana Kuumaniemelle (johon myös nykyinen kaupunkikeskus on muodostunut), noin yhden peninkuorman päähän ylävirtaan Soppelasta. Tuosta ajasta tuli kulumaan vielä yli sata vuotta ennen kuin Soppela sai pysyvän lantalaisasutuksensa.

Pitäjän asutushistorian aikajanassa Soppela edustaa kukoistavaa keski-ikää, kuten jäljempänä havaitaan, ja sijaintinsa puolesta se kuuluu nykyisin paikkakunnan keskusalueeseen.

Heti Soppelan pohjoispuolella Kaisansalmen tuolla puolen, kirkonkylää viistosti vastapäätä Kemijoen suiston itäpuolella, on pitäjän vanha ydinalue, mahtipontisen nimensä mukainen Isokylä eli Isoranta. Yhä nykyaikanakin Soppelan maa-alueet kuuluvat kiinteistökirjanpidossa tuohon Isokylä-nimiseen vanhaan ja laajaan emokylään, jossa Soppelan kiinteistöt muodostavat – isonjaon valmistumisen aikaisen tilanteen mukaan – maakirjanumerot 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 82, 87, 108, 127, 130, 142, 143, 144, 145, 196 ja 197.

Kemijärven pitäjän nykyinen suomalais-lantalainen asutushistoria sai alkunsa Ruotsin valtakunnan suurvalta-ajan alkuvuosina 1630-luvulla, kun kymmenkunta Oulujoen savolaista uudisraivaajaa muutti tänne asumaan ja viljelemään järven rantoja. Näin heistä tuli Pohjanmaan läänin pohjoisimman pitäjän Kemin kaukaisimman ja syrjäisimmän kylän veronmaksajia, jotka taistelivat olemassaolostaan koko laajan läänin koillisessa arktisessa nenänpäässä.

Kemijärven kylä oli rajakohta, josta alaspäin jokisuulle asti oli suomalainen Kemin pitäjä, kun taas Kemijoen yläjuoksu koillisessa ja muut Kemijärven eri

suunnilta laskevat olkajoet olivat ylämaiden vanhojen lappalaiskylien aluetta, jota alkuperäisasukkaat yrittivät turhaan puolustaa yhä kauemmas sydänmaille tunkeutuvilta suomalaisilta turkismetsästäjiltä, eräkalastajilta ja kaskenkaataajilta.

Ensimmäisten sukupolvien aikana Kemijärven salokansan tärkeimpiä hengenpitimiä olivat metsästyksen tuotteet ja hauki, jota myytiin kuivattuna. Ensimmäisten uudisraivaajien harjoittamasta kaskiviljelystä todistavat Kemijärven talojen vanhassa nimistössä säilyneet nimet Ahola ja Huhtala ja lukemattomat metsäkumpareiden nimissä tallentuneet huhdat. Kemijärvi oli vanhastaan ollut Kemin Lapin – Kemijoen yläjuoksun ja sen sivuvesistöjen lappalaisalueen – keskus ja lappalaisten eli saamelaisten keskeinen kalavesi. Samalla se oli Pohjanlahden, Valkeanmeren eli Vienanmeren ja Jäämeren välisten kulkureittien eräs tärkeä solmukohta ruotsalaisten, venäläisten ja tanskalais-norjalaisten vaikutusten välillä.

Suomalaiseen Pohjanmaahan lukeutuvat kemijärveläiset olivat läänien rajalla, koska heitä luoteesta, pohjoisesta, idästä ja etelästä ympäröivät lappalaiskyläalueet (nykyisten pitäjien nimillä Sodankylä, Pelkosenniemi, Savukoski, Salla, Posio, Kuusamo) vielä silloin kuuluivat ruotsalaiseen Länsipohjan lääniin. Kirkko yhdisti, koska seutu kuului suomalaiseen Turun hiippakuntaan: tänne Kemijärvelle ja kauas pohjoiseen Inariin tulleet sielunpaimenet olivat Turun piispanistuimen lähettämiä.

Uudisraivaajien aluksi niukan maatalouden perustana olivat runsaat tulvaniittyisaaret (Isoluhta, Suorosaari, Unnansaari, Kaippio, Norvio ynnä monet muut) järveksi laajenevan Kemijoen suistossa, sillä luhtaniittyjen rikas heinäkasvusto oli helppoa karjanrehua, jonka ansiosta lehmät pidettiin hengissä talven yli, jotta ne taas kesällä tuoreilla laitumilla käyskentelevinä jaksaisivat herua maitoa. Lisäksi rehuista syntyi lypsykarjan, hevosten ja lampaiden ruokailun päätteeksi aivan yhtä arvokasta lopputuotetta talojen pikkuruisten peltotilkkujen ruokkimiseksi.

Pitäjän myöhempää muhkeaa maataloushistoriaa mainittaessa on muistettava, että ensimmäiset asukassukupolvet viimeiseen asti välttelivät oikean peltomaan raivaamista, kunnollista maanmuokkausta ja olkajokivarsien niittyjen karsimista niin kauan kuin laaja-alainen pyyntikulttuuri vain riitti tuottamaan riittävästi metsän ja veden ruoka-antimia – sitä paitsi eipä arktisen alueen varhainen hallanhuuruinen syksy viljanviljelykseen mitenkään kannustanutkaan. Jo vanhat kemijärveläiset tiesivät varoittaa elokuun lopulla alkavasta kylmenemisestä: ”Ei lähe kaste katvehesta eikä halla haon takaa päivän Perttulin perästä”.

Kesyjä poroja käytettiin houkutuseläiminä, kun pyydettiin villipeuroja, havumetsien himoittua lihasaalista. Ylämailla poro oli myös hyvin tärkeä vetojuhta talvikelillä leipäviljan kuljettamiseksi rannikoiden kauppakeskuksista kauas sisämaahan ja myös heinän vetämiseksi siellä täällä olevilta niityiltä kotiin navettaan. Kuitenkin Kemijärvellä harjoitettiin varsinkin myöhemmin voimallista hevoskasvatusta, joten poroja, sitten kun niitä alettiin pitää isommissa lukumäärissä, käytettiin ennen kaikkea lihakarjana.

Soppelan kylän nykyisellä paikalla Kaisanlahden rannalla, jyhkeän Hirvasvaaran hallitseman Hirvasniemen luoteisessa nenänpäässä, oli muinaisina aikoina ollut lappalaisten talvikylä, joka oli kadonnut perimätiedon pimentoihin. Alue pysyi pitkään asumattomana Kemijärven vanhimman keskusalueen Isonrannan (Isonkylän) ja toisaalta kaukana kaakossa olevan Räisälän välillä, ehkäpä juuri lappalaisten takia, jotka kesäkalastuksensa ajaksi muuttivat kiinteästi rakennettuihin hirsikota-asumuksiinsa mahdollisesti juuri Kaisanlahden ympärille.

Soppelan alue sai ensimmäisen lantalaisasutuksensa 1770–1780 -luvuilla (uudistalo Kaisanlahti sai alkunsa 1771), kun paikalle muutti uudisraivaajia alavirralla Tervolasta ja Rovaniemeltä, vanhan emopitäjän Kemin asutustungoksesta. Näinä aikoina koko Kemijärven kylä koki huomattavaa väestönlisäystä ja uudisraivausta, ja lopuksi se itsenäistyi 1776–1779 omaksi pitäjäkseen.

Soppelan ensimmäiset talot olivat SOPPELA pääjärveen kuuluvan Noijanselän rannalla, sitten vähän syrjempänä KAISANLAHTI samannimisen lahden perukassa ja viimeksi mainittua vastapäätä lahdenpohjan toisella puolella sotilastorppa BERG, joka oli maanviljelijä-veronmaksajien kustantaman palkkasotilaan virka-asunto. Tämän takia talo on saanut ruotsinkielisen nimensäkin, vaikka sen asukkaat ovatkin aina olleet yhtä supisuomalaisia kuin naapurinsakin.

Samaan aikaan perustettiin myös Oulun lääni ja esimerkiksi Vaasan hovioikeus. Myöhemmin suurvaltain aluevaihdosten yhteydessä suomalaiseen Oulun lääniin liitettiin myös aikaisemmin ruotsalaiseen Länsipohjaan luetut lappalaisalueet Kemijärven pohjoispuolelta.

Pitäjän kiivaan kasvun ja itsenäistymisen aikoihin kemijärveläiset alkoivat laajentaa toimeentuloaan aloittamalla varsinaisen porotalouden. Pohjoisen lappalaisilta lainattuja perinteitä seuraten alettiin yksittäisten eläinten sijasta pitää suurempia porokarjoja. Ne eivät tietenkään voineet olla omistajansa

kotona samaan tapaan kuin nautakarja, joten hallavakarvaiset sarvipäät saivat omia aikojaan kulkea ja palkia metsälaitumillaan suurimman osan vuodesta.

Kunkin poronomistajan yksityisen omistusoikeuden osoittaa eläimen kantama korvamerkki. Uusi vasa seuraa hyvin tiiviisti emovaadintaan, minkä ansiosta vasa voidaan vaatimen merkkiä seuraten merkitä oikean omistajan omaisuudeksi sitten, kun paikallisen poronomistajayhteisön eli paliskunnan muotosääntöjä tarkasti noudattava porokarjan merkitseminen ja muut kirjaamistoimenpiteet pääsevät alkamaan.

Poronhoitokäytäntöjä yksityiskohtaisesti valottavia asiakirjamerkintöjä on saatavilla 1700- ja 1800-luvuilta alkaen. Syksyllä talven tullen alkoi kaikkien poronomistajien yhteisenä tehtävänä poroetto (etsintä), jossa metsälaitumilla valtoimenaan olleet ja sopivasti talvea varten lihoneet porot kerättiin aitauksiin, jotta ne voitaisiin muodollisessa toimituksessa eli poroerotuksessa virallisesti lukea omistajansa lukuun. Tämän jälkeen omistaja sai teurastuksessa muuttaa poronsa lihaksi, nahaksi ja rahaksi. 1880-luvulta alkaen Rovaniemen maakunnalliset talvimarkkinat olivat tärkeä vientipaikka, jonne rahteerattiin eräskin poronpaisti ja talja.

Tämän lisäksi porolla oli tärkeä merkitys myös vetojuhtana, vaikka kyllä kemijärveläiset osasivat jo vanhastaan kasvattaa hyviä maataishevosiaan.

Kemijärven kaikista kylistä nimenomaan pieni Soppela on noussut paikkakunnalla erityiseen maineeseen juuri poroelinkeinonsa ansiosta, vaikka kylä onkin kuulunut sekä talolukunsa että varallisuutensa puolesta vain pitäjän keskitasoon. Aikana ennen toista maailmansotaa Soppelassa ei ollut mitenkään erityisen suurta prosenttiosuutta pitäjän koko poroista eikä poronomistajienkaan luvusta, mutta juuri täällä on sattunut olemaan hyvin tiheä keskittymä porotaloja (Soppela ja siitä haarautuneet Uutela, Keskitalo ynnä muut, Kumpu ja siitä haarautunut Ylimäinen, sekä vielä Nikkilä) ja erittäin voimallisia ja erikoistuneita ammattisukuja (Soppela ja siihen liittyneet Kaisanlahti ja Ryttilahti sekä Isoltarannalta tullut Imponen).

1800-luvulla ja 1900-luvun alussa koko pitäjän keskeisimmistä ja huomattavimmista poromiehistä moni oli juuri Soppelasta: Pekka Soppela, Juho Kaisanlahti, Pekka Pekanpoika Soppela, Ulti Soppela, Matti Kaisanlahti, Matti U. Soppela, Tuomas Imponen, Janne ja Hannes Ryttilahti, Olli Erkinpoika Soppela, Pekka Ultinpoika Soppela ynnä monia muita.

Kylän kotialue kuului Hirvasniemen paliskuntaan, joka jo nimensä puolesta liittyi lähimmin juuri Soppelaan. Hirvasniemen paliskunta käsitti Kemijoen itäpuolella olevan osan pitäjästä melkein kokonaan.

Kylän poronomistajilla oli paljon poroja ja liikettä myös pitäjän tärkeimmässä eli Länsipuolen paliskunnassa, joka oli pitäjän porobisneksen pääasiallinen toimintakenttä.

Paliskunta eli yhdellä laidunalueella poroja omistavien osakkaiden yhteisö edusti erittäin hienojakoista ja jalostunutta talonpoikaisväestön yhteistoiminnan muotoa ja kulttuuria, jossa liittyivät yhteen yksityisen omaisuuden mustasukkainen vartioiminen ja toisaalta sen käsitteleminen yhteisesti ja yhteisten sääntöjen mukaan, keskinäisen kovan silmälläpidon säätelemässä järjestyksessä.

Paliskunnan poroisännän eli esimiehen ja hänen apulaistensa vaativana tehtävänä oli järjestää poroetto ja -erotukset ja hoitaa porojen merkitsemiseen, lukemiseen ja paliskunnan ettokustannusten jakamiseen ja tilittämiseen liittyvä kirjanpito.

Poroettoon oli velvollinen osallistumaan jokainen paliskunnan poronomistaja porolukunsa mukaan, ja itse kunkin poromiehen todellisuudessa suorittamien ettopäivien ja lopullisessa laskussa osakkaille lankeavien ettomaksujen laskeminen oli paliskunnan johdon monimutkaisimpia tehtäviä. Aivan oma lukunsa olivat heinäsuovilla herkuttelevien ja kylvöviljelyksillä porkkaavien porojen tekemät vahingot ja niiden korvaaminen maanviljelijöille, jollaisia paliskunnan poronomistajat itsekin olivat.

Paliskunnan tehtävät vakiintuivat jo varhain, ja lopulta 1890-luvulla laadittiin Kemijärvelläkin poromiesten aloitteesta pitäjän paliskuntien muodollinen ohjesääntö, joka vahvistettiin valtionhallinnon asteissa.

Juuri porotalous toi hyvin maanläheisen ja verenkarvaisen käytännön ammattitaidon ja toisaalta valtiollisen lainkäyttövallan ja oikeustieteen sfäärit erittäin lähelle toisiaan, kun siihen liittyviä sekä yhteisiä että yksityisiä riitakysymyksiä käsiteltiin eri hallintoviranomaisissa ja tuomioistuimissa, nimittäin oman pitäjän kihlakunnanoikeudessa, kuvernöörinvirastossa Oulussa, hovioikeudessa Vaasassa ja ylimmissä instansseissa Helsingissä.

Usein kuvitellaan, että porotalous liittyisi primitiiviseen köyhyyteen tai toisarvoisuuteen tai että se olisi jotenkin ristiriidassa intensiivisen maanviljelyksen kanssa. Kuitenkin todellisuudessa Kemijärven poronomistajat, jotka olivat aina selvä vähemmistö pitäjän kaikista maanviljelijöistä, olivat melko

suureksi osaksi paikkakunnan huomattavimpia maataloustuottajia, vaikka porotaloudessa luonnollisesti toimikin kaikenlaisten tilakokojen edustajia. Erityisen mielenkiintoista on huomata, että varsinkin pitäjän kaikkein varakkaimmat maatilat olivat usein myös suurimpien poropääomien omistajia. Aivan vastaavalla tavalla poromiehiä oli myös pitäjän paikalliseen hallintoon osallistuvien vaikuttajien joukossa selvästi useammin kuin heidän osuutensa pitäjän veronmaksajista muuten olisi edellyttänyt. Tämä olikin luonnollista, koska osallistuminen poropaliskunnan tehtäviin ja niiden johtamiseen sekä vaati että toi mukanaan sellaisia valmiuksia ja vaikutustaitoja, jotka olivat omiaan saattamaan haltijansa kohti paikallisyhteisön keskipistettä. Pitäjää hallitsi itsetietoinen poropatrisiaatti.

Soppelan talojen porotaloustyöt olivat luonnollinen osa maatalouden vuodenkiertoa. Ettohiihto, poroerotukset, osallistuminen kevättalvella kirkonkylässä käräjillä kihlakunnanoikeuden istuntoihin joko todistajana, päällekkantajana, altavastaaajana tai virkavalaa vannovana vastavalittuna poroesimiehenä ja matkat Rovaniemen markkinoille – kaikki nämä kuuluivat maatalousyrittäjän toimenkuvaan siinä missä peltojen kyntäminen, kylväminen ja leikkaaminen, heinän niittäminen, kalastus, metsästys ja poltto- ja rakennuspuiden hakeminen jakokunnan yhteisestä metsästä talvella (taloillahan ei ollut mitään yksityisiä metsäpalstoja, koska isojakoon kuuluva palstajako saatiin Isonkylän jakokunnassa valmiiksi niinkin myöhään kuin vasta viimeisenä keväänä ennen talvisotaa!).

Aikojen kuluessa kylän vanhat kantatilat jakautuivat oman suvun perillisten kesken, ja lisäksi oman pitäjän lapset tai pohjoisen metsätyömaille muuttaneet tulokkaat eli etelän varikset perustivat aivan uusiakin taloja. Vuonna 1899, kun helmikuun manifesti alkoi nakertaa Suomen itsehallintoa Venäjän keisarikunnan kyljessä ja suomalaisten keräämä Suuri Adressi lähetettiin keisarille, Soppelassa oli 12 asumusta (taloa tai mökkiä) ja 100 asukasta. Adressia oli allekirjoittamassa peräti 4 poromiestä Soppelasta, vaikka adressivihko ehti vain lyhyesti käväistä Kemijärvellä.

Venäjän vallan päättyessä vuonna 1917 kylässä oli seuraavat asumukset: Soppela (2 taloutta), Keskitalo, Uutela (2 taloutta), Kumpu (2 taloutta), Ylimäinen, Päre (Berg), Ruokamo, Jousila, Ruuhiniemi, Nikkilä, Kustunkangas, Harju, Puikko, Niemelä ja Kovalainen, ja näissä 18 kodissa oli yhteensä 163 asukasta. Vanhimmat näistä taloista olivat vanhojen kantatilojen neliökartanoita, joiden eri sivustoilla olevissa eri sukuhaarojen asuinrakennuksissa saattoi asua yhteensä kymmeniä ihmisiä.

Kylän karjanomistajien yhteenlaskettu poroluku vaihteli vuosikymmenestä toiseen 600 – 1 000 välillä.

Korkein tiedossa oleva yhteenlaskettu lypsylehmäin luku on 89, ja se sattui ensimmäistä maailmansotaa edeltäviin huippuvuosiin 1910-luvun alussa.

Maailmansodan jälkeen 1920-luvulla Soppela koki ennennäkemättömän kehitysharppauksen: perustettiin osuuskunta polttomoottoripuimakoneen hankkimista ja ylläpitämistä varten, kyläläiset hankkivat moottoriveneitä, kansakoulu aloitti toimintansa, rakennettiin nuorisoseuran talo ja tanssipaiikka Kaisanlahden rantaharjulle, perustettiin maamiesseura ja siunatuksi lopuksi vielä sonniosuuskuntakin. Uhkaavan maailmansodan aattona maalaisliittolainen järjestötoiminta rynnisti voimallisesti kylään puolueen oman paikallisosaston perustamisen myötä.

1930-luvun loppupuolen punamultavuosina ennen talvisotaa kylässä oli 26 asumusta ja 245 asukasta.

Talvi- ja jatkosota sekä Lapin sota vaativat kylästä omat uhrauksensa, jotka päättyivät evakkomatkaan etelään Pohjanmaalle talveksi 1944-1945. Soppelan rakennukset säästyivät kuitenkin syksyn 1944 hävitykseltä, toisin kuin esimerkiksi pitäjän kirkonkylä Kuumaniemellä.

Jälleenrakennuskauden, myöhemmin alkaneen maaltapaon ja rakennemuutoksen jälkeen Soppela on tänään nykyaikaisen kaupungin liepeillä oleva maaseutuhenkkinen omakotitaloalue erittäin runsaan metsä- ja järvimaiseman syleilyssä – maatalouselinkeinoista on käytännöllisesti katsoen jäljellä ainoastaan porotalous, joka sitä paitsi on valloittanut itselleen aivan uudenlaisen koparansijan perinteisen maataloustuotannon saralla!

Kylän ydinkeskus on kolmio, joka on muotoutunut kantatila Soppelan vanhan viljelysaukean ympärille. Kolmiota rajaavat Posiolle päin etelään vievä, pääjärven itärantaa seurailevaa valtamaantie ja siitä sisämaahan haarautuvat kaksi kylätietä, jotka pian yhtyvät yhdeksi itään ja kaakkoon kääntyväksi Räisälän tieksi.

Uusi omakotitaloasutus on enimmäkseen rakentunut keskuskolmiosta Räisälään ja kylän takatiluksille vievien kyläteiden varsille sekä etelään Lantunkiin päin jatkuvan Posiontien varteen.

Räisälään (itä-kaakkoon) vievä maantie seurailee aluksi Kaisanlahden korkeaa rantatörmää, kuitenkin metsän keskellä, ja heti aluksi kyläkeskuksen vieressä

tien varrella on koulu vanhalla paikallaan kuivalla mäntykankaalla Kaisanlahden rantaharjanteella ja kohta sen jälkeen kyläseuran talo.

Kemijärven kruununa välkehtii lukuisien vaaranrinteiden ympäröimä sokkeloinen Kaisanlahti, johon pistävät niemet tarjoavat kotoisia katvepaikkoja lukuisille kesähuvila-asumuksille, jotka ovat viehättävästi havumetsän huomassa lukuisien sivulahtien ja poukamien rannoilla. Ison lahden itäisessä perukassa vanha Pärin asutus on nykyaikaa seuraten voimistunut ja uudistunut vahvasti.

Kylämaisemassa ovat tasapuolisesti mukana vanhan maatalouskulttuurin jättämä rakennusperintö ja yhä vieläkin voimakas porotalous sekä toisaalta modernin asumisen mukavuusvaatimusten muovaama uusi rakennuskanta. Vanha kylänäkymä on pääosin säilynyt sopusointuisena, ja eri aikakausien naapuruus on onnistunut täällä muotoutumaan tavallista rauhallisemmaksi ja sulavammaksi maisemaksi.

Parhaillaan on tekeillä kirja ”Peräpohjalainen Porokylä 1771–1944: Kemijärven Soppelan kylän vaiheita Ruotsin vallan iltaruskosta nuoren tasavallan kohtalonvuosiin”, joka kertoo kylän asukkaiden elämästä ja toimeentulosta syrjäisen sisämaaseudun yrittäjinä ja yhteiskuntaosallistujina.

Soppelan asujaimet eivät ole olleet mitään tuntemattomia ja nimettömiä savupirttisuomalaisia, vaan heidän historiansa on tallentunut eri asiakirjalähteisiin värikkäänä ja elämäntuoksuisena osana koko Suomen kansan yhteistä muistia.